

Opvoeden tot vreedzame burgers

Leo Pauw

is werkzaam bij Stichting Vreedzaam. E-mail: de-vreedzameschool@cedgroep.nl

Met de aanslagen in Parijs kwam in januari de maatschappelijke actualiteit weer eens op kindervoeten de school binnen. Naast alle emoties en handelingsverlegenheid die daarmee gepaard gingen, werd ook direct de vraag opgeworpen: wat is de rol van de school in de maatschappelijke vorming van de leerling? In dit artikel gaan we in op een mogelijk houvast voor scholen: De Vreedzame School.

Het willen en kunnen leven in een democratie is niet voor iedereen vanzelfsprekend, zo blijkt maar weer uit de genoemde gebeurtenissen. Dat roept de vraag op: waar leren kinderen en jongeren wat het betekent om te leven in een democratie? Waar leren zij hoe je op een goede manier samen besluiten neemt en meningsverschillen kan overbruggen en hoe je conflicten op een vreedzame wijze oplost. Waar leren zij kritisch om te gaan met informatie op sociale media? Waar leren zij verantwoordelijkheid dragen voor de gemeenschap waartoe ze behoren, zich in te leven in anderen, en open te staan voor verschillen tussen mensen? En waar leren ze hoe de democratie in elkaar zit in ons land? We hopen natuurlijk dat ouders dit hun kinderen bijbrengen, maar welke bijdrage levert de school?

Sinds 2006 wordt van het onderwijs verwacht dat zij een bijdrage levert aan die maatschappelijke vorming van de leerling. De Inspectie constateert al een tijdje dat er sinds die wettelijke verplichting in 2006 weinig vooruitgang te zien is in de ontwikkeling van burgerschapsonderwijs. Er blijken weinig vorderingen te zijn in de richting van een curriculum met concrete doelen en een daarop afgestemd aanbod. Scholen hebben vaak wel een aanbod waarmee tot op zekere hoogte aan de burgerschapsverplichting wordt voldaan, maar vaak gaat het dan om aanbod op het terrein van sociale competentie, en ontbreekt de meer specifieke invulling van burgerschap. De Inspectie hanteert de term *patchwork* om aan te geven dat burgerschapsvorming het risico loopt te blijven steken in een opsomming van losse activiteiten en projecten, in plaats van een over leerjaren en leergebieden samenhangend aanbod. De Inspectie spreekt op grond daarvan van stagnatie van de ontwikkeling van het burgerschapsonderwijs

(Inspectie van het Onderwijs, 2011). Bevindingen uit ander onderzoek ondersteunen de conclusies van de Inspectie (zie o.a. Pecher, Hooghoff, Dijkstra & Ten Dam, 2010).

Democratie als inhoudelijk kompas

De Onderwijsraad boog zich in 2012 over deze kwestie. In haar advies *Verder met burgerschap* bepleit de Raad de noodzaak voor meer inhoudelijke sturing: er is een kompas nodig. Een belangrijk thema voor het door hen gewenste inhoudelijke kompas voor scholen is de democratie: 'Democratische idealen als gelijkheid en rechtvaardigheid bieden burgers een gemeenschappelijk inhoudelijk kader. Tevens biedt een democratische samenleving de voorwaarden waaronder burgers met uiteenlopende normen en waardenpatronen met elkaar van mening kunnen (blijven) verschillen en vreedzaam kunnen samenleven. De opdracht aan het onderwijs daarbij is leerlingen kennis mee te geven over de democratische rechtstaat en over democratische spelregels, en hen te begeleiden in de ontwikkeling van een democratische gezinde houding' (Onderwijsraad, 2012). De Onderwijsraad staat niet alleen in deze opvatting. Veel auteurs delen de overtuiging dat de democratie een mooie gemeenschappelijke basis vormt voor een inhoudelijk kader voor burgerschapsvorming. Hoezeer we ook mogen verschillen in levensbeschouwing, mensbeeld, visie op de maatschappij, enzovoort, en dus ieder van ons een ander antwoord zal geven op de vraag wat een 'goed' burger is, we zouden het best eens kunnen worden over het antwoord op de vraag: 'wat vraagt een democratische samenleving van haar burgers?'

Een pedagogische reactie op Parijs

De gebeurtenissen in Parijs en de

Waar leren kinderen en jongeren wat het betekent om te leven in een democratie?

reactie daarop van leerlingen, leerkrachten en ouders vormden een bijzondere gelegenheid om die pedagogische doelstelling in te vullen. Het zette de discussie over de grondwaarden van de democratie op scherp en het was - hoe verschrikkelijk ook - een gebeurtenis die vroeg om een pedagogische reactie. Een uitgelezen kans om met de leerlingen het leven in een democratie te bespreken: wat betekent het om in een democratische samenleving op te groeien?

De handelingsverlegenheid bij veel leerkrachten liet echter zien dat er op veel scholen geen duidelijke, expliciete doelstelling op het terrein van burgerschapsvorming voorhanden was. Slechts in een aantal scholen werd direct een gezamenlijke aanpak geformuleerd, gebaseerd op reeds aanwezige onderwijsdoelen. De aandacht ging vaker uit naar de emoties: bespreek wat er gebeurt is met de leerlingen en ga dan over tot de orde van de dag. De zo voor de hand liggende vervolgstap werd weinig gemaakt: het onderzoeken en problematiseren. Wat zijn de grenzen van de vrijheid van meningsuiting? Hoe kun je een mening onderbouwen? Op grond van welke informatie kom je tot je mening? Hoe kritisch ga je om met informatie (op sociale media)? Veel interessante vragen waarmee leerlingen aan het werk kunnen. Een gemiste kans. Want we zullen altijd en overal - zeker in opvoeding en onderwijs - een inspanning moeten verrichten om ervoor te zorgen dat onze jeugd zich wil verbinden met deze

democratische samenleving. Hoe ingewikkeld de materie ook is, en hoe weinig we ook kunnen veranderen aan de mondiale problemen, wat we wél kunnen doen is onze bijdrage leveren aan die zo noodzakelijke binding van jongeren met onze samenleving.

Leerkracht van groep 8 van een 'vreedzame' school: Toen ik woensdag het journaal hoorde, dacht ik meteen 'hiermee zullen we het klassengesprek beginnen' en ja, de kinderen kwamen donderdag al binnen met verhalen. In eerste instantie was er ook wel wat sensatie bij. Ik had me tevoren wel bedacht hoe ik zou reageren als een aantal kinderen zou zeggen 'ze hebben het verdiend'. Dat gebeurde inderdaad, al vrij snel, in de kring. Natuurlijk zeg je dan als leerkracht dat zij hun eigen mening mogen hebben, dat is immers vrijheid van meningsuiting. Later hebben we er dieper over verder gepraat, het was uiteindelijk een heel goed gesprek dat wel een uur duurde. Die twee kinderen van 'ze hebben het verdiend' vertelden daarna uit zichzelf dat ze nu anders denken, dat ze op dit punt zijn teruggekomen.'

De Vreedzame School

Dat is geen gemakkelijke opdracht voor leerkrachten. Een goed programma geeft houvast. De Vreedzame School is zo'n programma. Het is niet louter een methode met een serie lessen over democratie en burgerschap, maar een programma dat de school helpt een democratische gemeenschap te vormen, waarin kinderen (en ouders) op een vanzelfsprekende manier democratie zullen ervaren en kunnen oefenen. Kinderen krijgen een stem en worden actief aangesproken op hun verantwoordelijkheid voor hun omgeving, voor de schoolgemeenschap en de samenleving.

Het programma probeert leerlingen te leren:

- › op een democratische manier met elkaar beslissingen te nemen
- › constructief conflicten op te lossen
- › verantwoordelijkheid te nemen voor elkaar en voor de gemeenschap
- › een open houding aan te ne-

men tegenover verschillen tussen mensen

› volgens welke principes onze democratische samenleving is ingericht

De Vreedzame School bestaat uit een aantal onderdelen. De basis is een lessenserie, waarin voor alle groepen een wekelijkse les of activiteit is opgenomen. Het bestaat uit zes blokken:

1. we horen bij elkaar: de klas als een positieve sociale gemeenschap
2. we lossen conflicten zelf op: conflictoplossing
3. we hebben oor voor elkaar: échte wederzijdse communicatie
4. we hebben hart voor elkaar: over herkennen en uitdrukken van gevoelens
5. we dragen allemaal een steentje bij: een bijdrage leveren aan de gemeenschap
6. we zijn allemaal anders: over diversiteit.

Leerkracht op een 'vreedzame' basisschool: 'Door De Vreedzame School hebben we een hart voor de hele school en voor alle kinderen van de hele school. Doordat alle afspraken door de hele school gedragen worden, kan ik als groep 3-leerkracht tegen een groep 8-leerling zeggen van 'Hé, zo gedraag je je niet', en dan zou die groep 8-leerling nooit zeggen van 'Hé, je bent mijn juf niet'. En dat heb ik op andere scholen wel heel anders meegemaakt. Dat is gewoon een hele cultuurverandering en dat ieder kind weet hoe het moet.'

In De Vreedzame School worden de klas en de school een leefgemeenschap, waarin kinderen zich gehoord en gezien voelen en een stem krijgen. Een van de meest succesvolle uitwerkingen binnen De Vreedzame School is leerlingparticipatie in de vorm van het opleiden van leerlingmediatoren. Een aantal leerlingen uit de bovenbouw krijgt een training, waarin ze leren om medeleerlingen te helpen hun conflicten op te lossen. Vervolgens heeft een tweetal mediators elke dag 'dienst': tijdens de pauzes lopen zij met een herkenbare jas of

pet rond, maar ook buiten de pauzes kan hun hulp worden ingeroepen. Zo leren ze een bijdrage te leveren aan het algemeen belang, door actief verantwoordelijk te willen zijn voor elkaar en voor de gemeenschap. Kinderen ervaren dat het uitmaakt dat ze er zijn, dat ze 'ertoe doen'. Het programma is een succes, in die zin dat er inmiddels zo'n 650 basisscholen mee werken.

Onderzoek

De afgelopen jaren is onder een grote groep die al drie jaar of langer met het programma werkt, onderzoek gedaan. Leerkrachten en directies van de deelnemende scholen spreken van een aantoonbaar verschil in het schoolklimaat voor en na de invoering van De Vreedzame School. Scholen rapporteren een afname van het aantal conflicten en leerkrachten geven op grote schaal aan dat het programma effect heeft op het gedrag van leerlingen. Zij gedragen zich rustiger en verantwoordelijker, gaan respectvoller met elkaar om, houden zich beter aan afspraken, hebben minder conflicten, verwoorden zaken beter en laten zich beter aanspreken door leerkrachten van jongere groepen. Met als resultaat voor de leerkrachten dat er een beter klimaat is om les te kunnen geven.

Het aantal jaren dat een school werkt met de methode lijkt van invloed te zijn op het behalen van de doelen, met name waar het gaat om het vergroten van de participatie en verantwoordelijkheid van de leerlingen. Cultuurverandering kost tijd. Of De Vreedzame School succesvol is wordt verder mede bepaald door zaken als: de kwaliteit en de aansturing van de schoolleiding, de mate van vrijblijvendheid in het omgaan met het lesprogramma, de mate waarin leerkrachten het programma op zichzelf betrekken en model kunnen staan en de mate waarin de waarden van het programma expliciet worden uitgedragen naar ouders en omgeving van de

school. Bovendien liet het onderzoek zien dat het programma beklijft. Het wordt een aantal jaren na de invoering nog door het grootste deel van de scholen gebruikt. Slechts een zeer klein deel van de scholen (4 van de in totaal 131 scholen die bevraagd werden) gaf aan niet meer met het programma te werken.

Directeur van een 'vreedzame' basisschool: 'Veranderingen? Enorm veel. Het klimaat is volkomen anders. Was een jungle, nu is het veilig voor iedereen; kinderen voelen zich gehoord en gezien; hebben een stem; gedragen zich verantwoordelijk. Anders omgaan met elkaar, socialer, respectvoller. Het effect van De Vreedzame School is ook dat we nu gewoon goed les kunnen geven.'

De Vreedzame Wijk en de ouders

In veel wijken is het succes van De Vreedzame School doorgetrokken naar de wijk: De Vreedzame Wijk. Met deze verbreding wordt een samenhangende pedagogische aanpak ingevoerd in alle organisaties die in de wijk met kinderen in de basisschoolleeftijd werken. Burgerschapsvorming kan niet alleen een taak zijn van de school. We zullen met alle bij de opvoeding betrokkenen een coalitie aan moeten gaan. In de eerste plaats natuurlijk met de ouders. Nu worden ouders door veel scholen nog gezien als 'lastig'. Soms focussen scholen op de 'moeilijke' ouders, die een succesvolle schoolloopbaan belemmeren. De overgrote meerderheid van de ouders vormt echter een positieve kracht. En als de school er in slaagt om hen serieus te nemen en te beschouwen als een echte gesprekspartner, dan versterkt dat de opvoedingskracht. Die coalitie met ouders én met de instellingen in de buurt werpt zijn vruchten af, zo merken wij. We werken nu in zo'n 25 wijken in verschillende steden aan een gezond pedagogisch klimaat voor kinderen, dat hen in staat stelt een positieve jonge burger te zijn of te worden.

Leerkracht van groep 8 van een 'vreedzame' school: 'Maar toen, op het einde, vroeg een meisje of zij ook haar mening mocht geven en zij vertelde dat Charlie Hebdo een racistisch blad is en dat de slachtoffers daarom de aanslag verdienen. 'Ik zou het ook doen', zei ze heel beslist. Ik was geschokt door haar uitspraak. Heb dat even geparkeerd. Zij mag dat vinden, maar ik vind het heftig, het raakte me emotioneel. Om die reden heb ik haar vader gevraagd op school te komen. Ik vond dat haar ouders moesten weten hoe hun dochter dacht en welke uitspraken ze deed. Hij had mijn verzoek al aan zien komen, zijn vrouw had hem al aangeraden met school te bellen, nadat hun dochter het thuis had verteld. Hij had met zijn dochter over haar standpunt gesproken en met de Koran erbij uitgelegd dat geweld niet de weg is van de islam. Gelukkig dat hij het zo goed oppakte.'

Dr. Leo Pauw is sinds 1975 werkzaam in het onderwijs. Hij is de initiatiefnemer en ontwikkelaar van De Vreedzame School, en is in 2013 gepromoveerd op de relatie tussen onderwijs en burgerschapsvorming, waarbij ook evaluatieonderzoek is gedaan naar De Vreedzame School. Hij adviseert nu gemeenten bij de invoering van De Vreedzame Wijk, en voert verschillende ontwikkelprojecten uit, waaronder de ontwikkeling van een VO-versie van De Vreedzame School, én samen met de Universiteit Utrecht (Micha de Winter) het project De Vreedzame Wijk 2.0, dat gericht is op het betrekken van ouders en bewoners bij De Vreedzame Wijk. Hij is werkzaam bij Stichting Vreedzaam.

Als schoolpsycholoog hebt u goed zicht op de ontwikkeling van leerlingen én draagt u bij aan de organisatie en het beleid van school. Wij bieden de kennis en vaardigheden die u hiervoor nodig hebt.

Volg nu onze postmasteropleiding tot
SCHOOLPSYCHOLOG!

Start

augustus 2015 in Nijmegen

Accreditatie

Kinder- en Jeugdpsycholoog NIP,
Orthopedagoog-Generalist NVO
(bekijk de voorwaarden op onze website)

Aanmelden

www.rcsw.nl/schoolpsycholoog

Contact

rcsw@ru.nl of (024) 361 25 11

RADBOUD CENTRUM
SOCIALE WETENSCHAPPEN
Opleiders in Mens & Maatschappij

Het Radboud Centrum Sociale Wetenschappen is hét opleidingsinstituut voor professionals in het werkveld Mens & Maatschappij en is onderdeel van de **Radboud Universiteit**.

